

UNIwersytet w Białymstoku
Wydział Ekonomiczny
Zakład Zarządzania i Marketingu

RESTRUKTURYZACJA PRZEMYSŁU BIAŁOSTOCKIEGO W OKRESIE TRANSFORMACJI

praca zbiorowa pod kierunkiem
Andrzeja H. Jasińskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
Białystok 1999

Recenzenci

Kazimierz MEREDYK

Józef SZABŁOWSKI

Autorzy rozdziałów

Wstęp	Andrzej H. JASIŃSKI
Rozdział I	Andrzej H. JASIŃSKI, Marek KRUK
Rozdział II	Anna GRZEŚ
Rozdział III	Urszula GOŁASZEWSKA-KACZAN
Rozdział IV	Grażyna MICHALCZUK
Rozdział V	Barbara SOKÓŁ
Zakończenie	Andrzej H. JASIŃSKI

Copyright © by Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu w Białymstoku
Białystok 1999

ISBN 83-87884-22-7

Opracowanie typograficzne, projekt okładki
Artur BOLTROMIUK

Korekta
Elżbieta ŁAGUNIONEK

Druk
Zakład Poligraficzny OffsetPrint

III. ROZWÓJ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W WOJEWÓDZTWIE BIAŁOSTOCKIM

1. Rola małych i średnich firm w gospodarce rynkowej

Radykalne zmiany, dokonujące się w Polsce w latach 90. na płaszczyźnie ekonomicznej, politycznej i społecznej, doprowadziły między innymi do zmiany struktury gospodarki polskiej pod względem ilości i wielkości podmiotów gospodarczych. Postępujący proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych oraz „oddolne” tworzenie firm prywatnych spowodowały, iż struktura gospodarki polskiej upodabnia się do analogicznych struktur w krajach o gospodarce rynkowej. Jedną z podstawowych cech tych struktur jest dominacja małych podmiotów gospodarczych¹.

Zjawisko to oceniane jest pozytywnie, gdyż sektorowi małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) przypisuje się szczególną rolę w gospodarce każdego kraju. W Polsce poglądy o znaczącej roli tego sektora wyrosły z jednej strony na bazie krytyki skutków koncentracji produkcji, z drugiej zaś – na podstawie obserwacji doświadczeń krajów wysoko rozwiniętych.

Jeszcze w latach 50. i 60. w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych dominowały wielkie korporacje. Zwrócenie uwagi na podmioty małej i średniej skali nastąpiło dopiero w latach 70., a spowodowane było głównie następującymi przyczynami: zmianami w technice, rozwojem sektora usług, wzrostem konkurencyjności krajów Trzeciego Świata, zmianami na rynkach czynników produkcji, promocją kultury

¹ Autorka celowo pomija rozważania dotyczące sposobów definiowania wielkości firmy. Rozważania takie były niejednokrotnie prowadzone w literaturze, ale jak dotąd nie ma zgody co do uniwersalnych mierników wielkości firmy. Różnice poglądów występują nawet w kwestii tego, jakie powinny być granice oddzielające firmy małe, średnie i duże w ramach jednego miernika np. wielkości zatrudnienia. Szerzej na ten temat zob. np. U. Gołaszewska-Kaczan, *Małe firmy w gospodarce rynkowej*, „Studia Ekonomiczne”, t. III, Wyd. FUU w Białymstoku, Białystok 1996, s. 221-233.

przedsiębiorczości, spadkiem konkurencyjności międzynarodowej dużych firm².

O gospodarczej roli sektora MSP w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej świadczyć może między innymi udział tych jednostek w tworzeniu dochodu narodowego. Już w latach 70. małe i średnie firmy (rozpatrywane łącznie) przyczyniły się do powstania GNP: w 75% w Hiszpanii, w 65% w RFN, w 57% w Japonii. Również we Francji, Włoszech i Szwecji był to co najmniej 50% udział³.

Również od lat 70. zaczęto dostrzegać rolę, jaką odgrywają małe i średnie firmy w tworzeniu miejsc pracy. Według badań R. Bircha, w latach 1969-1976, małe firmy stworzyły 66% nowych miejsc pracy w USA i 99% w Wielkiej Brytanii. Jak wykazały badania ekspertów Banku Światowego, w latach 70. małe firmy we Francji prawie w całości przejęły zredukowanych pracowników dużych firm⁴. W 1988 r. w krajach Europy Zachodniej (Belgia, Dania, Holandia czy Francja) w sektorze MSP pracowało od 1/4 do 1/2 wszystkich zatrudnionych. W latach 1987-1992 w Stanach Zjednoczonych firmy tego sektora stworzyły 5,8 mln nowych miejsc pracy, podczas gdy przedsiębiorstwa duże straciły netto 2,8 mln⁵.

Małe i średnie jednostki są głównym czynnikiem absorpcji bezrobocia i tworzenia nowych miejsc pracy. Jest to szansa dla pewnych grup pracowników, szczególnie dla ludzi młodych oraz kobiet, a przykładowo w Stanach Zjednoczonych jedną z funkcji małych firm jest zatrudnianie weteranów wojny wietnamskiej i osób niepełnosprawnych⁶. Jednocześnie panuje przekonanie, że istnieje większa pewność utrzymania pracy w małych firmach w okresie recesji.

Uważa się także, iż małe i średnie firmy mogą oferować lepsze warunki pracy. Związane to jest z faktem bardziej osobistych kontaktów

² Szerzej na ten temat zob. *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, praca zbior. pod red. B. Piaseckiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Łódź 1998, s. 63-65.

³ J. Brzozowski, B. Galewski, A. Maliszewski, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w krajach kapitalistycznych*, „Gospodarka Planowa” 1979, nr 5, s. 281.

⁴ D. Bednarska, *Znaczenie małego biznesu i przyczyny jego upadku*, „Przegląd Organizacji” 1993, nr 8, s. 27-28.

⁵ P. Badzio, *Mały, wielki biznes*, „Firma” 1994, nr 1, s. 1.

⁶ T. Kowalak, *Działalność gospodarcza małej i średniej skali w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, SIW, Warszawa 1989, s. 44 (maszynopis).

między pracownikami oraz z tym, iż związek między pracą konkretnego pracownika a produktem końcowym oraz sytuacją firmy jest tutaj bardziej widoczny niż w firmach dużych. Istnieje tu większa możliwość włączania każdego pracownika w zarządzanie przedsiębiorstwem, możliwość dokładniejszej kontroli i bezpośredniego oddziaływania na podwładnych.

Małe i średnie firmy realizują te same zadania co duże przedsiębiorstwa, ale dysponują mniej licznym personelem. Prowadzi to niemal automatycznie do sytuacji, w której pracownicy tych firm mają „lepszą orientację ogólną i są bardziej wszechstronni, w każdej chwili mogą zastępować kolegów i łatwiej wytwarzają w sobie motywację do pracy, ponieważ jest ona bardziej urozmaicona”⁷.

MSP odgrywają też wielką rolę w tworzeniu nowych technologii i produktów. Menedżerowie takich firm, najczęściej ich właściciele, mają więcej bodźców do wprowadzania innowacji niż zarządzający dużymi przedsiębiorstwami. Istnieje tutaj większa swoboda wprowadzania radykalnych zmian, w tym podejmowania przedsięwzięć innowacyjnych. Innowacje w małej firmie są wręcz niezbędne do przeżycia. Małe i średnie firmy zmusza do innowacyjności ostra konkurencja i to zarówno w zakresie sprzedaży wyrobów finalnych, jak i utrzymania umów kooperacyjnych z firmami dużymi.

Postęp techniczny realizowany przez małe firmy ma najczęściej charakter rozproszony, tzn. powstaje w sposób nieplanowy, natychmiast po ujawnieniu określonej potrzeby⁸. Innowacyjność wynika, jak się uważa, z tzw. dynamizmu małych grup pracowniczych. W małych jednostkach, dzięki bliskiej współpracy i wzajemnej pomocy tworzone są podstawy do mobilizacji intelektualnej. „Ponad 60% głównych wynalazków dokonanych w XX wieku było wynikiem pracy niezależnych wynalazców i małych przedsiębiorstw”.⁹ Wyniki badań przeprowadzonych w Niemczech wskazują, iż małe firmy nie tylko pracują nad wynalazkami, ale także szybciej wykorzystują nowe odkrycia¹⁰.

⁷ *Atuty i słabości małych firm*, „Zarządzanie na Świecie” 1998, nr 8, s. 42.

⁸ J. Brzozowski, B. Galewski, A. Maliszewski, *Małe i średnie przedsiębiorstwa...*, op. cit., s. 282.

⁹ Tamże, s. 24.

¹⁰ D. Bednarska, *Znaczenie małego biznesu...*, op. cit., s. 28.

Trudno wyobrazić sobie istnienie dużych przedsiębiorstw bez współpracy z małymi i średnimi firmami. Małe przedsiębiorstwa często współuczestniczą w sukcesie firm dużych, pełniąc następujące funkcje¹¹:

- zaopatrują duże firmy produkcyjne w materiały, komponenty oraz usługi, występując w charakterze kooperanta;
- zaopatrują duże przedsiębiorstwa hurtowe i detaliczne w dobra konsumpcyjne i usługi;
- sprzedają towary wyprodukowane przez duże jednostki;
- tworzą siatkę kooperantów w celu umocnienia pozycji producenta i jego siły rynkowej.

Małe i średnie przedsiębiorstwa, wzmacniając konkurencję rynkową, stanowią równocześnie czynnik umacniający system gospodarki rynkowej. Wchodząc w obszary działalności firm dużych zmniejszają możliwość stosowania przez te ostatnie praktyk monopolistycznych. Przyczyniają się również do utrzymywania na stosunkowo niskim poziomie cen towarów i usług. Zmniejszają niebezpieczeństwo nadużyć i eliminują wypaczenia związane z opanowaniem rynku przez kilka potężnych firm¹².

Nie sposób pominąć roli tego sektora w zaspokajaniu popytu zindywidualizowanego (w odróżnieniu od firm dużych, nastawionych na potrzeby masowe). „Im mniejsze przedsiębiorstwo, tym słabsza zależność od przymusu obniżania kosztów przez standaryzację wyrobów. Innymi słowy istnieje możliwość wypełniania indywidualnych życzeń klienta”¹³. Małe firmy posiadają rozleglejsze kontakty nieformalne z otoczeniem, co pozwala im szybciej zauważyć, iż zmieniają się potrzeby odbiorców, reagować na te zmiany i eliminować w dość krótkim czasie luki podażowe.

Małe firmy, działając na rynkach lokalnych, przyczyniają się do aktywizacji tych regionów. Korzystają, o ile jest to możliwe, z lokalnych źródeł zaopatrzenia i przeznaczają produkcję na potrzeby miejscowe¹⁴. Wykorzystują miejscowe zasoby i angażują lokalne nadwyżki na rynku pracy. Ma-

¹¹ D. Fletcher, R. Ward, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w procesie transformacji rynkowej*, [w:] *Przedsiębiorstwo w procesie transformacji rynkowej*, Uniwersytet M. Kopernika, Toruń 1993, s. 139.

¹² S. Hebda, *Aby małe było piękniejsze. Małe i średnie przedsiębiorstwa w Austrii*, „Przegląd Organizacji” 1993, nr 5, s. 21.

¹³ *Atuty i słabości...*, op. cit., s. 41.

¹⁴ S. Skowroński, *Małe przedsiębiorstwo. Sposób na efektywność*, PWE, Warszawa 1985, s. 97- 99.

jąc szansę powstawania w rejonach wiejskich i małych miejscowości, ograniczają przepływ miejscowej ludności do dużych ośrodków.

Niebagatelna jest rola małych przedsiębiorstw w tworzeniu klasy średniej, uważanej za ważny czynnik stabilizacji społecznej. Bycie właścicielem czy współwłaścicielem przedsiębiorstwa zmienia nastawienie do kwestii posiadania majątku i pomnażania go. Doświadczenia historyczne dowodzą, iż klasy średnie są fundamentem rozwoju gospodarki wielu krajów¹⁵.

Doszukać się można także zależności między udziałem sektora MSP w gospodarce a poziomem życia społeczeństwa. Widoczne to jest przykładowo przy porównaniu krajów Europy Zachodniej i Ameryki Północnej z krajami postkomunistycznymi, mającymi mniejszy udział tego sektora w gospodarce.

Podkreślanie zalet małych i średnich podmiotów nie może być oczywiście traktowane jako negowanie roli firm dużych, zwłaszcza iż we współczesnej gospodarce odczuwa się coraz bardziej tendencje do łączenia firm, zarówno dobrowolnego, jak i przymusowego.

2. Małe i średnie firmy w województwie białostockim

Znacząca rola małych firm powoduje, iż wiele osób stara się prześledzić rozwój tych podmiotów. W Polsce niezmiernie trudno jest jednak rozpatrywać rozwój małych przedsiębiorstw oraz zajmować się badaniami ich dotyczącymi. Powodów jest kilka. Do najważniejszych należy z pewnością brak wiarygodnych, porównywalnych i wyczerpujących informacji dotyczących tego sektora. Przyczyną tego stanu rzeczy są między innymi częste zmiany w zasadach tworzenia krajowych i regionalnych zbiorów statystycznych. Inne natomiast źródła danych o sektorze małych firm są niekompletne (tak jak przykładowo dane zbierane przez organizacje samorządu gospodarczego) bądź nie zawsze dostępne (jak w przypadku urzędów skarbowych czy Zakładu Ubezpieczeń Społecznych). Na taką sytuację nakłada się dodatkowo szczególnie mobilność małych podmiotów – duży odsetek przedsiębiorstw szybko kończy swoją

¹⁵ M. Strużycki, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w procesie zmian strukturalnych*, „Handel Wewnętrzny” 1990, nr 4, s. 4.

działalność, często następują zmiany siedziby czy formy prawnej. Zmiany te w dużej liczbie przypadków nie są zgłaszane jednostkom zajmującym się zbieraniem danych o firmach. Jednocześnie właściciele takich podmiotów wykazują szczególną niechęć do ujawniania informacji o swoich przedsiębiorstwach. Powyższe przyczyny powodują, że analiza, porównywanie i ocena zjawisk zachodzących w sektorze małych firm jest utrudniona, a czasami wręcz niemożliwa.

Niniejszy podrozdział przedstawia analizę rozwoju małych i średnich firm w województwie białostockim w latach 1992-1996. Przyjęcie takiego przedziału czasowego uzależnione było od możliwości zdobycia spójnych danych. Analiza sektora MSP do roku 1989 jest niemożliwa z powodu braku odpowiednich informacji. Od 1990 roku sektor ten objęto rejestracją statystyczną, ale w praktyce przedstawienie pełnego obrazu tej populacji jest możliwe dopiero od roku 1992, kiedy to Wojewódzki Urząd Statystyczny w Białymstoku rozpoczął komputerową analizę danych dotyczących podmiotów gospodarczych.

Przedstawione poniżej informacje pochodzą z tabulogramów udostępnionych autorce przez Wojewódzki Urząd Statystyczny w Białymstoku.

Analizę rozwoju podmiotów małej i średniej skali poprzedzić można zobrazowaniem zmian w liczbie wszystkich podmiotów gospodarczych w województwie białostockim. Zmiany te prezentuje tabela 1.

Jak pokazują dane zawarte w tabeli, na przestrzeni lat 1992-1996 liczba podmiotów gospodarczych w województwie białostockim wzrosła ponad 3-krotnie. Zdecydowanie największy przyrost jednostek odnotowano w latach 1992-1993, kiedy to dynamika wzrostu wyniosła 238,3%.

Na tak znaczącą zmianę liczby przedsiębiorstw wpłynął przede wszystkim rozwój sektora prywatnego. Dynamika zmian w tym sektorze w latach 1992-1996 wyniosła 321,6%. W tym samym okresie populacja przedsiębiorstw sektora publicznego zmniejszyła się o 3,6%.

Sądzić można, iż warunki gospodarowania istniejące w tym okresie zachęcały do zakładania nowych firm. Jednocześnie postępujący proces prywatyzacji przyczynił się do zmniejszenia populacji przedsiębiorstw państwowych i powstania na ich miejsce szeregu nowych, prywatnych podmiotów gospodarczych.

Decydujący udział w sektorze prywatnym mają zakłady osób fizycznych. One przede wszystkim rzutują na ilościowy obraz tej populacji. Jednostki te stanowiły 74,6% sektora prywatnego w 1992 roku

i 84,9% w 1996 roku. Analiza danych zawartych w tabeli wskazuje, że ich udział w sektorze prywatnym sukcesywnie rośnie, a dynamika wzrostu przewyższa dynamikę w całym sektorze prywatnym.

Tabela 1. Podmioty gospodarcze w województwie białostockim w latach 1992-1996

Lata a – stan na dzień 31.12 b – rok poprzedni =100% c – rok 1992 =100%		Ogółem	Z tego				
			sektor publiczny		sektor prywatny		
			liczba podmiotów	% w liczbie ogólnej	liczba podmiotów	% w liczbie ogólnej	w tym zakłady osób fiz.
1992	a	12693	1010	8,0	11692	92,1	8722
	b	–	–	–	–	–	–
1993	a	30246	999	3,3	29247	96,7	24768
	b	238,3	98,9	–	250,1	–	284,0
1994	a	34237	973	2,8	33264	97,2	28280
	b	113,2	97,4	–	113,7	–	114,2
1995	a	33563	935	2,8	32628	97,2	27912
	b	98,0	96,1	–	98,1	–	98,7
1996	a	38571	974	2,5	37597	97,5	31937
	b	114,9	104,2	–	115,2	–	114,4
	c	303,9	96,4	–	321,6	–	366,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez WUS w Białymstoku.

Przedmioty gospodarcze w województwie białostockim w latach 1992-1996 prowadziły działalność w zakresie wszystkich sekcji EKD, jednak zaznaczyła się wyraźna przewaga 5 sekcji¹⁶. Były to następujące sekcje: handel hurtowy i detaliczny¹⁷, działalność produkcyjna, transport, budownictwo i obsługa nieruchomości. Liczbę podmiotów gospodarczych działających w tych sekcjach przedstawia tabela 2.

Jak można zauważyć, w sektorze publicznym we wszystkich analizowanych latach rysuje się przewaga podmiotów z sekcji działalność produkcyjna, w sektorze prywatnym – z sekcji handel.

¹⁶ Informacje te pochodzą z analizy danych udostępnionych autorce przez WUS w Białymstoku.

¹⁷ W trakcie analizy danych stosowane będą skrócone nazwy poszczególnych sekcji EKD.

Tabela 2. Podmioty gospodarcze w województwie białostockim w latach 1992-1996 według wybranych sekcji EKD

Sekcje		1992		1993		1994		1995		1996	
a – stan na dzień 31.12											
b – rok poprzedni =100%		sektor publ.	sektor pryw.	sektor publ.	sektor pryw.	sektor publ.	sektor pryw.	sektor publ.	sektor pryw.	sektor publ.	sektor pryw.
c – rok 1992 =100%											
Działalność	a	56	1 643	52	3997	49	4 151	49	4172	49	4878
produkcyjna	b	–	–	92,9	243,3	94,2	103,9	100,0	100,5	100,0	116,9
	c	–	–	92,9	243,3	87,5	252,6	87,5	253,9	87,5	296,9
Budownictwo	a	40	883	36	2 938	34	3 328	28	3 331	26	3 862
	b	–	–	90,0	332,7	94,4	113,3	82,4	100,1	92,9	115,9
	c	–	–	90,0	332,7	85,0	376,9	70,0	377,2	65,0	437,4
Handel hurtowy	a	27	6 395	27	13611	25	15 408	24	14191	24	15121
i detaliczny	b	–	–	100,0	212,8	92,6	113,2	96,0	92,1	100,0	106,6
	c	–	–	100,0	212,8	92,6	240,9	88,9	221,9	88,9	236,5
Transport	a	20	932	18	2 918	15	3 016	16	2 993	15	3 672
	b	–	–	90,0	313,1	83,3	103,4	106,7	99,2	93,8	122,7
	c	–	–	90,0	313,1	75,0	323,6	80,0	321,1	75,0	394,0
Obsługa	a	27	692	23	1995	21	2 586	25	3135	31	3974
nieruchomości	b	–	–	85,2	288,3	91,3	129,6	119,0	121,2	124,0	126,8
	c	–	–	85,2	288,3	77,8	373,7	92,6	453,0	114,8	574,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez WUS w Białymstoku.

Chociaż w rozpatrywanym przedziale czasu w sektorze prywatnym największy przyrost podmiotów nastąpił w sekcji handel, to jednak najwyższą dynamikę wykazała sekcja obsługa nieruchomości, w ramach której nastąpił prawie 6-krotny wzrost liczby przedsiębiorstw. W sektorze publicznym w czterech spośród pięciu wymienionych sekcji (wyjątek stanowiła sekcja obsługa nieruchomości) nastąpił spadek liczby jednostek.

Na tle informacji dotyczących wszystkich podmiotów gospodarczych prześledzić można zmiany, które zaszły w sektorze małych i średnich firm w województwie białostockim w latach 1992-1996.

Zgodnie z sugestiami GUS¹⁸ w opracowaniu tym przyjęto, iż małe firmy to podmioty zatrudniające do 5 osób, średnie – to przedsiębiorstwa zatrudniające 6-50 osób w sekcji działalność produkcyjna, a 6-20 w pozostałych sekcjach, natomiast firmy duże – zatrudniają 51 i więcej osób w sekcji działalność produkcyjna, zaś 21 i więcej – w pozostałych sekcjach.

W tabeli 3 zamieszczono dane dotyczące liczby podmiotów gospodarczych w województwie białostockim w podziale na przedsiębiorstwa małe, średnie i duże.

Tabela 3. Podmioty gospodarcze w województwie białostockim w latach 1992-1996 według wielkości

a - stan na dzień 31.12 b - rok poprzedni =100% c - rok 1992 =100%		Liczba podmiotów	% w liczbie ogólnej	Liczba podmiotów	% w liczbie ogólnej	Liczba podmiotów	% w liczbie ogólnej	
1992	a	12693	10625	83,7	1110	8,7	958	7,5
	b	—	—	—	—	—	—	—
1993	a	30246	27930	92,3	1335	4,4	981	3,2
	b	238,3	262,9	—	120,3	—	102,4	—
1994	a	34257	31929	93,2	1331	3,9	997	2,9
	b	113,3	114,3	—	99,7	—	101,6	—
1995	a	33563	31392	93,5	1248	3,7	923	2,8
	b	98,0	98,3	—	93,8	—	92,6	—
1996	a	38571	36172	93,8	1453	3,8	946	2,5
	b	114,9	115,2	—	116,4	—	102,5	—
	c	303,9	340,4	—	130,9	—	98,7	—

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez WUS w Białymstoku.

¹⁸ Zob. np. *Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 1998, s. 9.

Dane w tabeli pokazują, iż przewagę liczebną w województwie białostockim mają podmioty małe. Stanowiły one bowiem 83,7% podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w 1992 roku, a 93,8% w roku 1996. Łącznie do sektora małych i średnich firm należało aż 92,5% jednostek w roku 1992. Udział ten na przestrzeni analizowanych lat sukcesywnie wzrastał i w 1996 roku wyniósł 97,5%.

Małe podmioty mają nie tylko przewagę liczebną, ale również wykazują najwyższą dynamikę rozwoju. Populacja firm dużych generalnie wykazuje tendencję spadkową.

Analizując wielkość podmiotów w poszczególnych sektorach zauważyć można, iż podmioty małe i średnie dominują w sektorze prywatnym, podmioty duże – w sektorze publicznym. Pokazuje to tabela 4.

W latach 1992-1996 udział sektora publicznego w grupie małych firm nie przekroczył 0,8%. W ramach firm średnich przewaga sektora prywatnego nad publicznym nie jest już tak duża. Udział sektora publicznego w rozpatrywanej grupie przedsiębiorstw, w analizowanym okresie, wahał się w granicach 24-26%. Jednostki duże należały w ponad 50% do sektora publicznego.

Rozpatrując dynamikę poszczególnych grup przedsiębiorstw w ramach sektorów stwierdzić należy, iż w sektorze publicznym najwyższe tempo wzrostu wykazują podmioty małe, zaś liczba jednostek dużych i średnich spada. W sektorze prywatnym dynamika wzrostu jednostek małych jest prawie 2,5-krotnie wyższa niż jednostek średnich i ponad 3-krotnie wyższa niż jednostek dużych.

Dla lepszego poznania sektora małych i średnich firm niezbędne wydaje się prześledzenie, w jakich sekcjach działały te podmioty. Informacje takie zawarte zostały w tabeli 5.

Największą liczbę małych podmiotów gospodarczych w sektorze publicznym zanotowano zarówno na początku, jak i na końcu analizowanego okresu w następujących sekcjach: pozostała działalność usługowa, edukacja, ochrona zdrowia i działalność produkcyjna. Podmioty średnie tego sektora dominowały w latach 1992-1996 w sekcjach: edukacja, ochrona zdrowia, administracja publiczna oraz pozostała działalność usługowa. Najwyższe tempo wzrostu na przestrzeni omawianych lat wśród podmiotów małych zanotowano w sekcjach: administracja publiczna, budownictwo oraz handel, zaś wśród podmiotów średnich w sekcjach: działalność produkcyjna, zaopatrzenie w wodę oraz w handlu.

Tabela 4. Podmioty gospodarcze w województwie białostockim w latach 1992-1996 wg wielkości i sektorów

a – stan na dzień 31.12 b – rok poprzedni =100% c – rok 1992 =100%		Małe					Średnie					Duże				
		Ogółem	sektor publ.		sektor pryw.		Ogółem	sektor publ.		sektor pryw.		Ogółem	sektor publ.		sektor pryw.	
			liczba	% w	liczba	% w		liczba	% w	liczba	% w		liczba	% w	liczba	% w
			podm.	ogółem	podm.	ogółem		podm.	ogółem	podm.	ogółem		podm.	ogółem	podm.	ogółem
1992	a	10625	80	0,8	10545	99,2	1110	341	30,7	769	69,3	958	580	60,5	378	39,5
	b	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
1993	a	27930	88	0,3	27842	99,7	1335	342	25,6	993	74,4	981	569	58,0	412	42,0
	b	262,9	110,0	–	264,0	–	120,3	100,3	–	129,1	–	102,4	98,1	–	109,0	–
1994	a	31929	85	0,3	31844	99,7	1331	333	25,0	998	75,0	997	555	55,7	442	44,3
	b	114,3	96,6	–	114,4	–	99,7	97,4	–	100,5	–	101,6	97,5	–	107,3	–
1995	a	31392	96	0,3	31296	99,7	1248	301	24,1	947	75,9	923	538	58,3	385	41,7
	b	98,3	112,9	–	98,3	–	9376,4	90,4	–	94,9	–	92,6	96,9	–	87,1	–
1996	a	36172	111	0,3	36061	99,7	1453	322	22,2	1131	77,8	946	541	57,2	405	42,8
	b	115,2	115,6	–	115,2	–	116,4	107,0	–	119,4	–	102,5	100,6	–	105,2	–
	c	340,4	138,8	–	342,0	–	130,9	94,4	–	147,1	–	98,7	93,3	–	107,1	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez WUS w Białymstoku.

Tabela 5. Podmioty małej i średniej skali w województwie białostockim w latach 1992-1996 według sekcji EKD

Seksje wg EKD		Małe		Średnie	
		sektor publiczny	sektor prywatny	sektor publiczny	sektor prywatny
1		2	3	4	5
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	1992	1	72	2	39
	1993	2	290	1	44
	1994	1	429	–	45
	1995	–	491	–	44
	1996	–	896	–	50
	dynamika 1996/1992	–	1244,4	–	128,2
Rybołówstwo i rybactwo	1992	–	–	–	–
	1993	–	–	–	–
	1994	–	–	–	–
	1995	–	1	–	–
	1996	–	1	–	–
	dynamika 1996/1992	–	–	–	–
Górnictwo i kopalnictwo	1992	–	5	–	–
	1993	–	5	–	–
	1994	–	4	–	–
	1995	1	5	1	–
	1996	1	6	1	2
	dynamika 1996/1992	–	120,0	–	–
Działalność produkcyjna	1992	7	1325	2	251
	1993	8	3593	3	332
	1994	9	4010	3	341
	1995	10	3769	1	304
	1996	12	4408	3	403
	dynamika 1996/1992	171,4	332,7	150,0	160,6
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	1992	1	–	4	–
	1993	–	3	4	–
	1994	–	3	4	–
	1995	–	3	4	–
	1996	–	12	6	1
	dynamika 1996/1992	–	–	150,0%	–

Tabela 5. c. d.

1		2	3	4	5
Budownictwo	1992	1	743	–	87
	1993	3	2757	1	126
	1994	3	3145	3	124
	1995	6	3177	2	104
	1996	5	3690	2	124
	dynamika 1996/1992	500,0	496,6	–	142,5
Handel hurtowy i detaliczny, naprawy	1992	1	6024	4	247
	1993	–	13169	6	306
	1994	–	14967	6	299
	1995	6	13776	3	272
	1996	5	14626	6	333
	dynamika 1996/1992	500,0	242,8	150,0	134,8
Hotele i restauracje	1992	1	145	4	26
	1993	1	506	3	42
	1994	1	595	4	41
	1995	1	545	4	38
	1996	1	597	4	48
	dynamika 1996/1992	100,0	411,7	100,0	184,6
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	1992	–	902	2	17
	1993	1	2880	2	21
	1994	–	2978	2	19
	1995	1	2959	3	17
	1996	2	3628	2	25
	dynamika 1996/1992	–	402,2	100,0	147,1
Pośrednictwo finansowe	1992	–	30	1	32
	1993	–	145	1	32
	1994	1	246	–	31
	1995	1	395	–	32
	1996	1	546	–	31
	dynamika 1996/1992	–	1820,0	–	96,9
Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność związana z prowadzeniem interesów	1992	3	631	5	35
	1993	3	1919	3	45
	1994	2	2510	3	43
	1995	2	3053	7	46
	1996	8	3886	6	54
	dynamika 1996/1992	266,7	615,8	120,0	154,3

Tabela 5. c. d.

1		2	3	4	5
Administracja publiczna	1992	1	2	35	–
	1993	5	10	40	–
	1994	3	13	40	–
	1995	4	9	41	–
	1996	6	10	42	–
	dynamika 1996/1992	600,0	500,0	120,0	–
Edukacja	1992	15	41	189	2
	1993	14	108	182	5
	1994	17	141	169	5
	1995	14	177	159	4
	1996	16	261	172	8
	dynamika 1996/1992	106,7	636,6	91,0	400,0
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	1992	19	270	51	4
	1993	19	1218	52	5
	1994	16	1336	57	5
	1995	11	1412	39	2
	1996	13	1491	43	2
	dynamika 1996/1992	68,4	552,2	84,3	50,0
Pozostała działalność usługowa, komunalna, socjalna i indywidualna	1992	30	355	42	29
	1993	32	1236	44	35
	1994	32	1463	42	45
	1995	39	1523	37	48
	1996	41	2002	35	50
	dynamika 1996/1992	166,7	563,9	83,3	172,4
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	1992	–	–	–	–
	1993	–	3	–	–
	1994	–	4	–	–
	1995	–	1	–	–
	1996	–	1	–	–
	dynamika 1996/1992	–	–	–	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez WUS w Białymstoku.

W sektorze prywatnym wśród podmiotów małych dominowały w roku 1992 jednostki sekcji: handel, działalność produkcyjna i transport, zaś handel, działalność produkcyjna i obsługa nieruchomości w roku 1996. Wśród podmiotów średnich przeważały na przestrzeni całego okresu

firmy z sekcji: działalność produkcyjna, handel i budownictwo. Najwyższe tempo wzrostu zanotowano natomiast w sekcjach: pośrednictwo finansowe, rolnictwo i edukacja – wśród firm małych, zaś w sekcjach: edukacja, hotele i restauracje oraz pozostałe usługi wśród firm średnich.

Podsumowując przedstawione informacje stwierdzić należy, iż obraz przedsiębiorstw w województwie białostockim kształtowały na przestrzeni analizowanych lat małe podmioty sektora prywatnego. Jest to najliczniejsza a zarazem najbardziej prężnie rozwijająca się grupa jednostek. Biorąc pod uwagę zadania, jakie mogą spełniać małe firmy, traktować to należy jako zjawisko pozytywne.

3. Ocena perspektyw rozwoju małych i średnich firm w opinii ich kadry kierowniczej

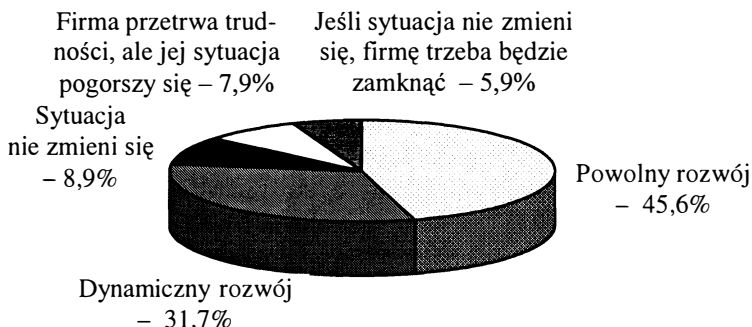
W 1994 roku autorka niniejszego opracowania prowadziła badania dotyczące strategii przedsiębiorstw w województwie białostockim. Badaniami empirycznymi objęto przedsiębiorstwa, które spełniały następujące kryteria:

- przynależność przedsiębiorstwa do sektora prywatnego;
- celem utworzenia przedsiębiorstwa było prowadzenie działalności gospodarczej;
- na dzień 30.06.1994 r. przedsiębiorstwa zatrudniały na podstawie stosunku pracy od 6 do 50 osób;
- przedsiębiorstwa posiadały jednorodny kapitał krajowy;
- przedsiębiorstwa należały do sfery produkcji materialnej, z wyłączeniem działów: rolnictwo i leśnictwo;
- siedziba przedsiębiorstwa znajdowała się na terenie województwa białostockiego.

Takie określenie zbiorowości generalnej miało na celu objęcie badaniami w miarę jednorodną grupę przedsiębiorstw. Operat losowania stanowił wykaz przedsiębiorstw o założonych cechach, sporządzony przez Wojewódzki Urząd Statystyczny w Białymstoku. Przedsiębiorstw o założonych cechach odnotowano w dniu 30.06.1994 r. – 990. Z tej grupy do badań ankietowych wylosowano 101 przedsiębiorstw, co stanowiło 10,2% populacji generalnej.

W ramach prowadzonych badań zapytano kierownictwo ankietowanych przedsiębiorstw o ich przewidywania dotyczące przyszłości. Opinie respondentów w tej kwestii zebrano w dwojaki sposób.

Po pierwsze, zapytano przedsiębiorców wprost, jak oceniają szansę rozwoju swojego przedsiębiorstwa w obecnych warunkach ekonomicznych. Następnie poproszono o wyrażenie opinii odnośnie do kształtowania się w ramach przedsiębiorstwa takich wskaźników, jak: zysk, przychody, zatrudnienie i inwestycje. Dzięki takiemu podejściu uzyskano zarówno generalną ocenę przyszłości, jak również prognozę co do poszczególnych elementów wpływających na stan firmy w przyszłości. Przewidywania przedsiębiorstw w odniesieniu do własnej przyszłości przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Przewidywania badanych firm co do szans dalszego rozwoju

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Uzyskane wyniki świadczą o dużym optymizmie badanych firm co do szans dalszego rozwoju. Otrzymano bowiem następujące rezultaty:

- powolny rozwój – przewiduje 45,6% badanych przedsiębiorstw;
- dynamiczny rozwój – 31,7% przedsiębiorstw;
- sytuacja nie zmieni się – 8,9% przedsiębiorstw;
- firma przetrwa trudności, ale jej sytuacja pogorszy się – 7,9% przedsiębiorstw;
- jeśli sytuacja nie zmieni się, firmę trzeba będzie zamknąć – 5,9% przedsiębiorstw.

Powyższe zestawienie pokazuje, iż w rozwój swojego przedsiębiorstwa wierzy aż 77,3% ankietowanych. Wielkim optymistą jest jednak tylko co trzecia firma, natomiast prawie połowa przedsiębiorstw realnie patrzy na warunki i bariery funkcjonowania i zakłada powolne tempo rozwoju. Zdecydowanie pesymistycznie patrzy w przyszłość kierownictwo co 20 jednostki.

Opinie o sytuacji, w jakiej znajdują się firmy w okresie najbliższych lat, uzyskane z przewidywań co do sposobu kształtowania się wybranych wskaźników ekonomicznych potwierdzałyby w przeważającej mierze optymistyczną wizję przyszłości (tabela 6).

Analizując przewidywania kierownictwa przedsiębiorstw odnośnie do kształtowania się podstawowych wielkości ekonomicznych w ich firmach widać, iż najbardziej optymistyczne prognozy dotyczą poziomu dochodów, które w opinii prawie 73% ankietowanych powinny się zwiększyć. Również wzrost zysków przewiduje ponad 2/3 przedsiębiorców. Zdecydowanie mniej optymistyczne prognozy dotyczą inwestycji i zatrudnienia. Ponad połowa respondentów uważa, iż wielkości te nie zmienią się.

W odniesieniu do poszczególnych wielkości ekonomicznych pesymistami jest od 3% do 5% ankietowanych. Zakładają oni spadek tych parametrów. Największy procent ankietowanych przewiduje zmniejszenie się poziomu zatrudnienia.

Tabela 6. Przewidywania badanych przedsiębiorstw w zakresie kształtowania się wybranych wielkości ekonomicznych w firmie

Wyszczególnienie	Wzrost		Bez zmian		Spadek	
	liczba firm	%	liczba firm	%	liczba firm	%
Zysk	70	69,3	28	27,7	3	3,0
Przychody	73	72,3	24	23,8	4	4,0
Zatrudnienie	42	41,6	54	53,5	5	5,0
Inwestycje	48	47,5	50	49,5	3	3,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podsumowując opinie badanych przedsiębiorstw w kwestii przyszłości stwierdzić należy, że są to przewidywania optymistyczne. Zaznaczyć przy tym trzeba, iż generalna ocena przyszłości firmy jako całości jest zdecydowanie bardziej pozytywna niż ocena sposobu

kształtowania się poszczególnych wielkości ekonomicznych w przedsiębiorstwie.

Nasuwa się również uwaga, iż pomimo głosów o trudnych warunkach funkcjonowania, narzekania na niestabilność polityki państwa wobec podmiotów gospodarczych, badane firmy zakładają, że będą się nadal rozwijały, a nawet że będą osiągać coraz większe zyski.

Zarówno ilościowa dominacja podmiotów małej skali, jak i istotne funkcje, jakie spełniają one w polskiej gospodarce, powinny spowodować szczególne zainteresowanie tym sektorem i wspieranie jego rozwoju poprzez różnorodne działania ekonomiczne, organizacyjne i prawne. Do najważniejszych zaliczyć można budowę spójnego systemu finansowego zaangażowanego we wspieranie małych firm, popieranie procesów innowacyjnych w małych firmach, zachęcanie przedsiębiorców do ciągłego kształcenia się, rozbudowę systemów informacji ekonomicznej, prawnej, czy wreszcie wspieranie procesów powstawania organizacji zrzeszających małe firmy. Przewidywać można, iż ustabilizowanie warunków, w których działają małe przedsiębiorstwa, spowoduje wzrost liczby powstających firm, co będzie zjawiskiem niezmiernie korzystnym, szczególnie w rejonach zagrożonych bezrobociem, zaowocuje wzrostem zatrudnienia, zwiększy stopień inwestowania w firmy, zwiększy konkurencyjność polskich towarów i usług.